

DOI: 10.62229/rst/8.1/17

Dennis Deletant, *România 1916-1941. O istorie politică*, traducere din engleză de Monica Mărgărint, Humanitas, București, 2024, 352 p., ISBN: 978-973-50-8482-0

Pentru un cetățean român majoritar de condiție medie, aflat în anii 1990 la vârsta primei tinereți, perioada interbelică avea o fascinație aparte. Ieșit din unul dintre cele mai aspre regimuri comuniste din Europa de Est, eventual mai puțin contaminat de ideologia ceaușistă decât larga majoritate a populației României și, în același timp, având o înțelegere cuprinzătoare a răului pe care regimul comunist l-a făcut întregii comunități trăitoare între granițele de stat, epoca dintre cele două războaie mondiale dobânda aura unor timpuri ideale, cu tot cu bemolurile neclare puse de figura regelui Carol al II-lea și, în orice caz, de crimele Gărzii de Fier. Idealizate de cineva ieșit din infernul totalitar comunist erau câteva instituții și libertăți din perioada interbelică pe care regimurile Dej și Ceaușescu le desființaseră pur și simplu: proprietatea privată, pluripartidismul, alegerile libere, monarhia constituțională ca garant al democrației parlamentare, libertatea de exprimare, de asociere, de creație artistică, de călătorie peste granițe. Ceea ce supraviețuise oarecum neatinsă era retorica națională, cu accente naționaliste în epoca Ceaușescu, a României unitare, fapt care era perceput ca un datum și, ca atare, nu intra în nici o formă de examen critic pentru cetățeanul român majoritar de vârstă medie, care-l înțelegea ca împlinirea senină a unui ideal secular.

După treizeci și cinci de ani de la prăbușirea regimului comunist, bibliografia privitoare la perioada interbelică este impresionantă: au fost aduse în atenția publicului documente din epocă, au apărut studii de arhivă și o pletoră de volume dedicate diverselor teme legate de cele două decenii în cauză. Volumul recent al profesorului Dennis Deletant, *România 1916-1941. O istorie politică*, Humanitas, București, 2024 oferă o vedere de ansamblu asupra liniilor majore de evoluție istorică a perioadei, pune accente esențiale pe care literatura de specialitate din România le trece cu vederea și prezintă cititorului valoroase documente istorice inedite, reproduse în bogata secțiune de anexe a cărții.

Remarcabilă de la început este secțiunea liminară de scurte biografii. Cititorului i se oferă astfel informația esențială despre personalitățile istorice care apar în cuprinsul volumului. *Dramatis personae* sunt ordonate alfabetic: Ion Antonescu, Constantin Brătianu, Ion IC. Bărtianu, Carol II, Corneliu Zelea Codreanu, Mihai I, Ion Mihalache, Titel Petrescu au parte de prezentări scucinte. De prezentări mai ample se bucură Gheorghe Gheorghiu-F=Dej, Iuliu Maniu, Ana Pauker și Grigore Răceanu.

Prologul volumului tratează succint, dar foarte limpede despre liniile ideatice majore care au constituit, din secolul al XVIII-lea până în perioada interbelică, motoarele de evoluție istorică a ceea ce avea să devină la 1918 statul național unitar român. Sunt amintite Iluminismul Școlii Ardelene, masiva influență culturală franceză

și marile investiții economice și comerciale germane de după instalarea monarhiei constituționale. În termeni ideatici sunt urmărite cele două atitudini care au marcat istoria României, cel al modernismului și al tradiționalismului. Autorul anunță în acest fel perspectiva din care își construiește cartea: o simplă enunțare a faptelor istorice și economice din perioada interbelică nu sunt în măsură să explice tribulațiile epocii. Numai văzute din perspectiva alternativei modernism – tradiționalism se poate intui parcursul, oricât de accidentat, al României interbelice.

Scena politică din România din perioada 1916-1919 constituie tema celui de-al doilea capitol al cărții. Autorul vorbește succint despre opțiunea pe care România a asumat-o de a se alătura Antantei în 1916, după care un loc important este ocupat de prezentarea poziției țării la Conferința de Pace de la Paris și de semnarea Tratatului de la Trianon. Spre deosebire de punctul oficial de vedere din manualele școlare românești, care lasă impresia că unirea României cu Transilvania, Basarabia și Bucovina a fost un proces omogen, spontan și unanim acceptat, profesorul Deletant arată ce importanță au avut Statele Unite prin vocea președintelui Woodrow Wilson în redefinirea echilibrului postbelic în Europa de Est. De asemenea, un lucru mai puțin amintit, cartea arată ce dificultăți a întâmpinat administrația de la București în chestiunea drepturilor minorităților etnice pe care le îngloba acum statutul român care își dublase practic teritoriul și populația. Deși generală în Europa de Est, problema minorităților cerea rezolvări diferite în funcție de istoria, cultura și nivelul economic al fiecăreia dintre cele trei provincii care au fost alipite țării. Viața politică a cunoscut marea reșezare partinică în noua polaritate liberală și țărănistă, în urma dispariției Partidului Conservator și a unei scurte cariere a Partidului Poporului fondat de mareșalul Averescu. Sunt relevante datele privitoare la componența Partidului Comunist Român și rolul periferic pe care acesta l-a avut în viața politică românească.

Capitolul al treilea urmărește să ofere o vedere de ansamblu asupra economiei și societății din România în perioada 1918-1940. Autorul se apleacă în primul rând asupra felului în care s-a impus administrația românească în provinciile alipite și ce a presupus, din perspectiva complexă a minorităților etnice, procesul de „românizare” a noilor teritorii. Cititorul va înțelege în ce măsură corupția mare și mică, lipsa de înțelegere culturală și precipitarea în tratamente nediferențiate au condus, pe de o parte, la reticență și respingere din partea minorităților față de noua administrație și, pe de altă parte, la exacerbarea sentimentelor naționaliste ale populației majoritare și la derapajele cunoscute ale extremei drepte. Un alt punct de interes al capitolului îl reprezintă chestiunea reformei agrare atât de necesare în România și singura dusă până la ultimele consecințe din țările Europei de Est, în afara Rusiei. Autorul se referă la procentul masiv al populației rurale din România, la nivelul economic și intelectual scăzut al majorității ei și la tensiunile extraordinare, și de natură diplomatică, pe care le-a provocat politica de exproprierea a marilor proprietari din Transilvania. Industria, slab dezvoltată înainte de Primul Război și foarte afectată

în timpul acestuia, a cunoscut un reviriment și o dezvoltare, mai ales în domeniul petrolier, spectaculoase în perioada interbelică, devenind un teren foarte disputat între investitorii strategici britanici și, după Anschluss, puterea nazistă. Capitolul se încheie cu citarea în extenso a unui raport întocmit de un profesor al British Council afiliat Universității din Iași despre starea de spirit a populației basarabene de după cedarea provinciei în urma pactului Ribbentrop-Molotov. Concluzia raportului este, în ciuda eventualelor așteptări ale cititorului, „atmosfera generală este optimistă, de ușurare că administrația românească s-a retras dimcolo de Prut”.

Capitolul al patrulea tratează despre politica externă a României dintre 1918 și 1940. În această privință, toate guvernele României au urmărit, până la Acordul de la München din 1938, respectarea noii ordini internaționale întemeiate pe tratatele încheiate la Conferința de Pace de la Paris. Ceea ce a presupus aplicarea a trei linii principale: alianța cu celelalte state formate după 1919 care se opuneau reconfigurării frontierelor (ceea ce a condus practic la încheierea Micii Înțelegeri), colaborarea cu Franța, care funcționa ca un garant în virtutea superiorității sale militare pe continent și sprijinirea Societății Națiunilor, care garanta integritatea teritorială a membrilor. Figură tutelară a diplomației românești, Nicolae Titulescu a acționat pentru armonizarea principiilor amintite și, intuind pericolul revizionismului nazist, care avea consecințe indirecte și asupra integrității teritoriale a României, a încercat chiar să perfecteze un pact româno-sovietic de contracarare a revizionismului german. Declinul Franței, refuzul sovieticilor de a recunoaște unirea Basarabiei cu România și îngrijorarea regelui Carol și al guvernului legată de colabroarea cu Uniunea Sovietică au condus la evacuarea lui Titulescu în 1935. După Acordul de la München, România a fost supusă pretențiilor teritoriale ale Ungariei și ale Uniunii Sovietice, se confrunța cu vulnerabilitățile Franței și nu se mai putea baza pe ajutorul partenerilor din Mica Alianță, ca atare s-a văzut obligată la un consens cu Hitler, în schimbul unor importante concesiuni de natură economică. Semnarea pactului Ribbentrop-Molotov și acțiunile imediate ale celor două mari puteri au pus capăt politicii de „achilibru” încercate de guvernul român.

Scena politică din deceniul al patrulea este tema celui de-al cincilea capitol. Relația tensionată dintre Carol al II-lea și Iuliu Maniu din primii doi ani de la întoarcerea regelui, rapacitatea, corupția și obsesia puterii acestuia din urmă care a culminat cu impunerea dictaturii regale, ridicarea valului de antisemitism și de asasinat politic ale Gărzii de Fier, la care suveranul a răspuns cu atrocitățile cunoscute, episodul grevei ceferiștilor conduși de Gheorghiu-Dej din 1933, coborârea României în bolgiile ritualurilor de extremă dreapta cu tot alaiul lor de crime politice și ură de rasă în numele unor idealuri de purism retnic și religios sunt borne ale acestui deceniu teribil care s-a încheiat cu plecarea forțată a lui Carol al II-lea și instaurarea statului național legior, sub conducerea generalului Ion Antonescu.

Momentul cedării Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către statul român în urma ultimatumului sovietic este urmărit în carte din aceeași perspectivă obiectivă:

valul de refugiați români care părăsesc provinciile în grabă ca să ajungă în România și retragerea precipitată a armatei sunt însoțite de oprobriul unei părți a populației Basarabiei, fapt care a fost folosit de propaganda românească pentru a exacerba sentimentele antisemite care atinseseră oricum cote teribile. E interesant de constatat, împreună cu autorul, că, înainte să înceapă campania de deportări din provincie, 505 oficiali comuniști erau români și doar 69 evrei, cifre la care presa din România nu s-a referit niciodată și pe care armata le-a trecut cu vederea în rapoartele oficiale. La numai două luni de la cedarea Basarabiei, a urmat arbitrajul în urma căruia Transilvania de Nord trecea la Ungaria, fapt care a produs o uriașă comoție populară în România. Profesorul Deletant arată că Hitler a dat în această cauză curs revizionismului maghiar (după modelul propriei viziuni revizioniste) și, mai ales, nevoii de stabilitate pentru controlarea câmpurilor petrolifere din subcarpații munteni. Ungaria prezenta, în acest sens, un mai mare nivel de încredere decât statul român. Pentru a se asigura de monopolul exporturilor de petrol din România, din vara până în toamna anului 1940, Germania vânează în România ultimele redute ale investitorilor strategici britanici.

Statul National Legionar, cu scurta și dramatica sa existență eșuată în rebeliunea legioană din ianuarie 1941 constituie materia celui de-al optulea capitol al volumului. E impresionantă atenția cu care autorul urmărește tensiunile crescânde dintre Mișcarea Legionară, condusă de Horia Sima, și generalul Ion Antonescu, tensiuni provocate de „dezorganizarea și predispoziția spre violență a legionarilor” și de competiția pentru dobândirea atenției lui Hitler. În același timp, sunt atent notate nuanțele de reticență ale legionarilor față de germani în urma susținerii de către aceștia din urmă a organizațiilor naziste ale etnicilor germani din România.

Ultimele două capitole sunt intitulate „Dictatura militară” și, respectiv, „România în război”. Cel dintâi acoperă perioada de la încheierea rebeliunii legionare până la declanșarea operațiunii Barbarossa, la 22 iunie 1941, iar cel din urmă de la acest moment până la declarația de război din decembrie 1941 a României împotriva Statelor Unite. E important de observat că, deși intenția lui Antonescu era să angreneze România numai la într-un război de recuperare a teritoriilor ocupate de sovietici, acesta a fost constrâns la continuarea angajamentelor de alianță mult după fostele frontiere, fapt care sa soldat, pe lângă inevitabilele pierderi de război, cu oroarea lagărelor din exterminare pentru evrei și romi și cu crimele în masă comise în acest context.

Cu totul excepționale sunt cele patru anexe ale volumului, aduse pentru prima oară în atenția publicului larg. Un raport săptămânal despre România al serviciilor secrete britanice datând din 7 februarie 1918, o analiză a politicii externe a României în perioada 1919-1941 de Iuliu Maniu, document de o inestimabilă valoare pentru luciditatea și forța sa de pătrundere, ajuns la Londra prin intermediul lui Alfred Gardyne de Chasterlain, șeful Serviciului de Operațiuni Speciale din Marea Britanie aflat la

Istanbul. Anexa a treia este un raport despre Basarabia scris de Anthony Toswill Courtney, pe atunci ofițer de marină britanic, trimis la Chișinău pentru învățarea limbii ruse și, în fine un raport excepțional, intitulat România 1930-1940, datorat lui Archibald Gibson, figură legendară a mediilor diplomatice britanice de la București și corespondent Times în România.

Volumul beneficiază de un aparat abundent de note, de o bibliografie „selectivă” impresionantă și de un indice selectiv de nume proprii.

Sinteza profesorului Dennis Deletant este remarcabilă pentru obiectivitatea, înțelegerea nuanțelor, articularea argumentelor majore. Cu toate probabilitățile ea nu ar fi fost astfel dacă autorul nu ar avea o cunoaștere îndelungată, profundă, decantată și, de asemenea, o empatie autentică pentru România și pentru istoria acestei țări în toate manifestările ei. E foarte rar și foarte prețios ca o cultură să beneficieze de un martor de încredere pentru lumea din afara ei și de un membru al cetății în aceeași persoană. În cea dintâi calitate, autorul are înțelegerea deplină a expresiei instituționale a lumii libere, în cea de-a doua, experiența deplină pentru a decela drumul societății românești spre acele idealuri. În acest sens trebuie înțelese concluziile volumului care arată că „părinții fondatori ai României au încercat să creeze instituțiile [democrației occidentale] la mijocul secolului al XIX-lea, iar urmașii lor au luptat să le consolideze în prima parte a secolului al XX-lea. Avântul lor a fost curmat de introducerea dictaturii personale a lui Carol II, instituirea regimului Antonescu și instaurarea comunismului. Acea misiune este reluată astăzi de generația postcomunistă, în ciuda corupției, a pâlparilor autocratice și a vulnerabilităților administrative care au caracterizat atitudinea și acțiunile guvernelor românești și ale birocrăției în ultimele trei decenii de la Revoluția din decembrie 1989.” (p. 203).

Ștefan Colceriu

Institutul de Lingvistică al Academiei Române „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
stefancolceriu@yahoo.com

DOI: 10.62229/rst/8.1/18

Gabriela Pană Dindelegan, Raluca Brăescu, Cristiana Aranghelovici, *Limba română. Exerciții normative*, Univers Enciclopedic, București, 2024, 192 p., ISBN: 9786060964841

Lucrarea de față, cu destinație preponderent didactică, reprezintă o continuare firească și necesară a *Îndreptarului ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație (ÎOOP⁶)*, apărut tot în 2024, toate cele trei autoare fiind și redactori ai *Îndreptarului*. De asemenea, primele două autoare sunt cunoscute în mediul academic prin lucrări anterioare importante, *Gramatica Academiei (Gramatica limbii române*, București,